

SIGISMUNDI STORCHENAU

IN ACADEMIA VINDOBONENSI

LOGICÆ ET METAPHYSICÆ

PROFESSORIS P. U. R. ORD.

INSTITUTIONES

METAPHYSICÆ

LIBER III. IV.

VENETIIS

Cypris Andreae filiique Santini

1835

PROLEGOMENON
IN PSYCHOLOGIAM.

QUID PSYCHOLOGIA -- ET QUOTUPLEX -- QUAE EJUS UTILITAS?

I. *Psychologia*, λέγεται περί τῆς ψυχῆς, aliud non est, quam scientia animae.

Schol. Animam non modo hominibus, sed et belluis tribuimus; utriusque igitur natura, ac proprietates hoc loco investigandae veniunt. Verum quanto illa hac praestat, tanto ampliorem ipsa pertractationem postulat; praesertim cum facultatibus animae humanae distincte explicatis maxima pars disputationis de belluina detrahatur. Quare hoc in argumento ita versabor, ut quae de anima nostra vi intelligentiae naturali cognosci possunt, ordine uberius persequar; quae vero de hestiarum anima dicenda supererunt, appendicis loco ad extremum subnectam.

II. Quae de anima humana via naturali cognosci possunt, ad duo potissimum capita revocantur. Alia subsidio sensus intimi, seu experientiae internae; alia legitima ratiocinationis ope patefunt: quare psychologia omnis in duas generatim partes rectissime distribuitur. Una est *empirica*, quae principia per experientiam nota constabit: altera *rationalis*, quae illis fundamenti loco substratis interiorum animae indolem ratiocinando concludit. Inde vero simul patet, utramque ita consociandam esse, ut illa hanc antecedit.

Schol. Praestantiam hujus disciplinae multis commendat Tullius *De leg.* l. 1. c. 19.) qui se ipse novit, primum aliquid se habere sentit divinum ingeniumque in se suum, sicut simulacrum aliquod dedicatum putabit, tantoque munere Deorum semper aliquid dignum et faciet, et sentiet. Et cum se ipse perspexerit, totumque tentarit, intelliget, quemadmodum a natura subornatus in vitam venerit quantaque instrumenta habeat ab obtinendam adipiscendamque sapientiam, quoniam principio rerum omnium quasi adumbratas intelligentias animo, ac mente conceperit. Et sane, si id, quod in vetere proverbio est, nosse se ipsum artem esse omnium maximam, obtineat, ut certe obtinet, inficiari nemo poterit venire ipsam in eorum censum quae principem in humanis scientiis locum tenent. Quod si longiori esse liceat, enumerarem singulatim emolumenta, quae inde intheologiam non naturalium modo, sed illam etiam, quae sublimiora mysteria scrutatur; in jus naturae ac universam philosophiam moralem; in aethicam literasque elegantiores redundant; docerem deinde finestis multorum exemplis, in quot, quamque absurdos errores si prolabantur, qui crassa nobilissimae hujus disciplinae ignorantiae tenentur. Verum haec omnia attento lectori per sese perspicua fient.

PSYCOLOGIÆ

PARS I.

EMPIRICA

DE HIS QUÆ DE ANIMA HUMANA PER EXPERIENTIAM
NOTA SUNT.

QUID PERCIPERE, CONSCIUM ESSE, ET COGITARE?

III. *Ego* represento mihi res varias tum a me, tum inter se diversas, nec ad me pertinentes, atque ideo tamquam extra me positas, hancque diversitatem clare agnosco. Cum eas res mihi represento, earum similitudinem, sive imaginem quamplam, quam ideam vocant, in me inesse experior, atque *ego percipere*; cum eas a me: *mei mihi conscius*; eum eas ab se invicem discerno, *earum rerum mihi conscius*; cum denique horum aliquid officio, *cogitare* dicor: ego itaque *cogito*.

Schol. Vocabulum *cogitare* diversam apud philosophos potestatem obtinet. Cartesius eo sine discrimine usus est ad quasvis mentis actiones ipsas adeo volitiones denotandas. Leibnitijs soli perceptioni cum conscientia, sive ut ille quidem loquitur, cum *apperceptione* conjunctæ cogitationis nomen imposuit. Alii, quos ego mihi sequendo proposui, mediam viam incedunt, atque eo nomine solum, et omnem perceptionem id est, quidquid ad eam referuntur conscientiam, iudicium, rationationem, compellant. Nolim tamen quicquam Leibnitijs opinioni detractum, eam enim rationem non destitit vel inde patet, quod vulgo nihil nos cogitare pronunciamus, cum in varia distracta nullam ideis animo presentibus attentionem adhibebimus.

QUID ANIMA?

IV. Vocabulum *ego* notat hoc loco ens illud, quod cogitat, atque istud *animam* compello.

Schol. Non est, cui in admittenda hac definitione quispiam ex eorum etiam grege, qui de animæ indole absurdissime sentiunt, tergiversetur: est ea nominalis tantum, ac eum in finem allata, ut de quo sermo sit, constet. Cujus porro ens istuc cogitans naturæ sit, altera in parte disentiemus.

QUOD HUIUS PARTIS ARGUMENTUM?

V. Quaecumque duce experientia in anima nostra comperimus, ea vel ad perceptiones, vel ad appetitiones, et aversiones; vel ad volitiones referri possunt: cum igitur ex actionibus facultates entis præstantur (ont. §. 130.) distributione maxime generali tres animæ facultates tribuendas esse censeo, *cognoscendi* unam; *appetendi*, et *aversandi* alteram; tertiam *volendi*. Distincta harum explicatio phy-

cologiæ empiricæ argumentum totidem sectionibus pertractandum constituit.

Schol. Non inficior equidem ad hanc psychologiæ partem ea quodque pertinere, quæ nobis de actionum animæ cum certis corporis motionibus consensione per experientiam nota sunt: at ista bona lectorum venia, quam, ut spero, non inviti dabunt; in eum alterius partis locum transferam, ubi de commercio animæ cum corpore agendum erit: ut enim eorum pertractatio hic incommoda foret, ita ibi ob argumenti connexionem magnam obtinebit claritudinem.

SECTIO I.

DE FACULTATE COGNOSCENDI.

QUID FACULTAS COGNOSCENDI — ET QUOTUPLEX — QUÆ SECTIONIS PARTITIO?

VI. *Facultas cognoscendi*, seu *percipiendi* est ea animæ facultas, qua ipsa sibi ideas rerum comparare potest, atque illa, qua idea, sive representatio efficitur, *cognitio* sive *perceptio* audit.

Schol. Javerit hic attente recobere ea, quæ de idearum differentia tam materiali, quam formali in logica dicta sunt. Discrimen autem inter notionem, et ideam a Wolfio, aliisque statutum non moror; putant illi vocabulum *notionis* representationibus solum abstractis, et universalibus, *ideæ* singularibus convenire. Sed quoniam quod græcis *idea*, latinis, *notio* dicitur, utrumque ejusdem esse potestatis videtur.

VII. Ideæ nostræ vel obscuræ sunt, vel claræ; atque hæc rursus vel confusæ, vel distinctæ (§§. 54. 55. log.); inde philosophi facultatem cognoscitivam animæ nostræ in duas veluti partes diffiniebant. Una nempe *inferior* quas ideas obscuras, aut claras, sed confusas; altera *superior* dicitur, qua ideas distinctas animo informamus.

Schol. Cum ordo, ut ajunt, sit anima rerum, necesse habeo, ut præsentem sectionem in duo rursus membra disperdiam, in quorum altero de inferiore in altero de superiore cognoscendi facultate agam. His porro nequaquam repugno, qui facultatem cognoscendi superiorem eam vocant, qua objecta *insensibilia*, vel etiam sensibilia, sed sub ea ratione, qua sensus afficere nequeunt: inferiori autem, qua objecta *sensibilia* percipiuntur: tametsi enim verbis discrepent, re tamen ipsa non dissentiant.

MEMBRUM I.

DE FACULTATE COGNOSCENDI INFERIORE.

QUÆ SUMMA HUIUS MEMBRI?

VIII. Objecta idearum obscurarum, et confusarum vel nobis præsentia sunt, vel absentia; illa *sensu*, hæc *phantasia* percipiuntur. *Storckenau Metaph. Lib. III.*

Primum igitur facultas cognoscendi inferior sensum, et phantasiâ, id est, facultates sentiendi, et imaginandi complectitur. Porro eum de phantasia agitur, praetermitti non debent ea quae de insomniis scitu digna occurrant; denique memoria, facultas maxime affinis, huc pertinet. Quatuor igitur capitibus membrum istuc constabit.

Schol. Quo autem pateat, quatenus haec de facultatibus animae tractatio proprie pertineat, haec ex Boehmio habet (*Psych. emp. s. 1. c. 1. §. 348.*). *Inquisturi nunc, ita ille in diversos, quibus anima percipit, modos deprehendemus unamquamque facultatem secundum certas exerceri regulas ex communi aliquo, et generali principio determinabiles. Appellabimus igitur nunc illas regulas facultatis, hoc vero ejus legem v. g. Propositio: quo res sunt remotiores, eo videntur minores, et obscuriores, est regula visus; propositio vero: visio explicabilis est ex imagine in oculo delineata, est lex visus. Ejusmodi regulas, et leges nunc investigabimus.*

C A P U T I.

De facultate Sentiendi.

QUID CORPUS HUMANUM — QUAE EIUS PARTES AD SENSATIONES NECESSARIAE?

IX. Ad me pertinent ens quoddam compositum, et extensum; et enim exterior me cogitare, ita quoque exterior me actiones quadam edere, quae enti solum composito convenire possunt. Ens hoc compositum *corpus humanum* appellamus.

Schol. Nemo a me ampliore corporis humani descriptionem postulet: pertinet ea res ad illos, qui anatomie operam dant. Id solum iure quodam peti potest, ut eas partes, quae ad sensationes, de quibus agimus, efficiendas necessariae sunt, paullo accuratius exponam; ad has vero partes cum primum referantur *organa sensoria*, quae vulgo *sensus externos* vocant; tum *nervi*, ac *cerebrum* et quod in eo latet, *sensorium commune*: igitur de his jam breviter agendum:

QUAE, ET QUOT ORGANAS SENSORIA?

X. *Organa sensoria* *hoc sensus*, sunt eae corporis humani partes quarum motionibus ab objecto externo convenienter earum structurae excitatis anima ad percipiendas sensibiles corporum qualitates determinatur. Cujusmodi sunt quinque: *cutis, oculi, aures, nares, lingua.*

QUID NERVUS?

XI. *Nervus*, *vixit*, ut ait Boerhavius in prael. acad. de morb. nerv. edit. a Jacobo van Ems Medico Leidensi anno 1762. Francof. et Lips. est *corporis pars orta ex medulla cerebri, cerebellique, medulla oblongata, et spinali, et inde porrecta ad omnes fere corporis partes firmas, forma chordarum, vel funicularum: nunciam tensus, sed ubique laxus procedit.*

Schol. Nervi hi, quemadmodum docet Christianus Vaterus Archiater Anhaltinus (*Physcol. exper. sect. 7.*) sunt fasciculi e fibris pluribus collecti, crassiores alii, alii teneriores, per totum corpus dispersi; quorum hi sensationi, illi motibus perficiendis inserviunt; habent vascula sanguinea licet, exilissima inter fibras et tunicas disseminata, ususque eorum est, ut per hos quasi canaliculos fluidum illud spirituosum, seu succus defaecatissimum in cerebri medulla secretus, non solum sensationibus, et motibus animalibus, sed humorum quoque reliquorum digestionibus in visceribus destinatus ad omnes corporis partes deriverent; eundemque omnes nervi succum vehunt, qui tamen pro diversa partium structura, quibus advenit, modo sensioni, vel motui tantum, modo utrique simul, modo succorum aliorum secretionibus perficiendis inservit. Porro de illis solum nervis mihi hic sermo est, qui ad organa sensoria se porrigunt, vel potius, qui per diversam, quam ultimo obtinent structuram ipsam organum constituunt, quo fit, ut cum organum ab objecto externo pulsatur, nervus ipse, fluidumque in eo contentum ad motum quoque concitetur. Nervi hi ab ipso organo nomen acquirunt, ac alii *optici*, alii *acustici*, alii *olfactorii*, alii *gustarii*, alii denique *tactus servientes*, dicuntur, omnesque, uti ejusdem sunt materiae cum cerebri medulla, utpote ejusdem propagines teste Boerhavius, ita quoque in cerebro oriuntur, de quo nunc.

QUID CEREBRUM — QUID CEREBELLUM, ET CORPUS CALLOSUM?

XII. *Cerebrum* est: *viscus vasculosum, et fibrosus, ex meris vasculis, canalibus, et fibrillis mirifice contextum, nec non variis anfractibus, sinibus, et cavitatibus instructum; deinde tunicis et calvaria optime munitum, in quo succus spirituosus, et subtilissimus sensibus potissimum, et motionibus necessarius, e sanguine separatur, et ad omnes universi corporis partes mandatur.* Ita Vaterus (*L. cit. s. 8. c. 14.*)

Schol. Totius cerebri moles in tres insigniores partes distribuitur: anteriores duae duo velut hemisphaeria constitunt: quod proprie *cerebrum* est: his ex postica parte accumbit quasi novum, et singulare hemisphaeria circa medium inferius una eademque basi, corpore candido, et durissimo, quod propterea *callosum* vocant, junguntur. Atque hinc nervorum origo repetenda videtur; hoc quippe *corpus callosum* est fibrosa medullae cerebri basis candida, et duriuscula, atque nihil reapse aliud quam ipsarum fibrarum medullarium fasciculus, vel truncus, ubi fibrae istae sive tubuli nervi e duobus hemisphaeriis anterioribus concurrunt, ut paullo post factis prius sinibus, et cellulis cum fibris ipsis quoque cerebelli a latere concurrentibus *medullam oblongatam*, et caudicem omnium nervorum constituent. Truncus nempe hic ulterius oblongatur, et funis, vel caudae equinae instar occipitis foramen egre-

diens per totam spinam ad os sacrum usque descendit; unde *medulla spinalis* nomen acquirit, et aliud non est, quam ipsissimum cerebrum prolongatum, iisdem usibus, ac nominatim nervorum per universum corpus distributioni destinatum; inde enim nervi ad organa sensoria omnesque alias firmas corporis partes descendunt. Ex cerebro igitur, et ex cerebello nervi prodeunt; sed quod notatu dignissimum, qui in cerebello originem habent, destinantur solum ad eas actiones, quas *vitales et naturales* compellamus, ut sunt *chylificatio, sanguificatio, motus cordis, artularum, intestinorum* etc. Qui vero ex cerebro prodeunt, sensationibus et motibus spontaneis, quas actiones *animales* dicunt, inserviunt, experientia enim constat, secto nervos ex cerebro prodeunte sensationem, aut motum spontaneum impediri; contra, rupto nervo ex cerebello proveniente tolli actiones naturales; vid. Villisius (*Anato. cereb. c. 15.*). Quin adeo functiones cerebelli a functionibus cerebri non determinantur, aut vicissim; ut etiam sine vitae amissione cerebrum perforari, aut eximi possit; ubi contra cerebello vulnérato, tametsi cerebrum integrum persistat, vita illico extinguitur. Complura hujus rei exempla Wolfius refert. Inde in homine, et bestis perfectioribus eadem est cerebelli forma, licet cerebrum, et oblongata medulla plurimum saepe structura differant; est praeterea cerebrum majus in hominibus, quam in belluis etiam ingentibus; in his vero eo majus, que magis ipsarum actiones ad actionem humanarum similitudinem accedunt (*Vernünftige Gedanken von dem Gebrauche der Thetie in Menschen, Thieren, und Pflanzen. §. 106.*).

MOTUS AB ORGANO SENSORIO AD CEREBRUM, ILlico, PROPAGATUR.

XIII. *Motus sat validus, qui in organo sensorio quocumque ab objecto externo concitatur, brevissimum intra tempus, ac velut in momento cum medulla cerebri communicatur:* Cum enim a quovis organo sensorio ad cerebrum usque nervus propagetur, qui et substantiam cerebri, et succo subtilissimo, seu, ut ajunt, spiritibus animalibus repletus (§. 11. cum sch.); fieri omnino nequit, ut quando intimae organi sensorii partes, quae partes quoque sunt ipsius nervi (ibid.) actione objecti externi pulsantur, partes illae subtilissimae, et ad motum maxime aptae non simul pervellantur, ad motum consententur, eumque cum aliis celerrime ad ipsam usque cerebri medullam communicent, quemadmodum simile quid in serie globorum eburneorum continuo evenit.

QUID SPECIES IMPRESSA, AC IDEAE MATERIALIS?

Coroll. Quoties igitur organum sensorium externum sat valide movetur, toties, et talis in fluidissima cerebri substantia motus existit. Schol. Neque enim, verba sunt Gassendi, *nervus, nervulusque potest contingi, quin aliquatenus prematur* (*Phys. s. 2. membr. 1. l. 6. c. 1.*); neque potest ullatenus premi, quin ob distensionem spiritus contentus urgeatur, neque spiritus ille sic urgeri, quin

pellat, seu potius repellat vicinum instantem, ac pari rationem advenientem ex cerebro (Tom. 4. prael. in suis instit. med. ad pag. 568.); neque iste porro repellit, quin tota serie ob repletionem, continuitatemque compulsus spiritus existens ad ipsam originem nervi, nervulus in cerebrum quasi resiliat. Atque hanc explicationem vehementer probat, ac simplicissimum vocat Boerhavius. Hunc porro motum in ipso organo ab objecto excitatum speciem impressam objecti, aut etiam speciem sensibilem (*Phys. ensp. s. 2. c. 1. §. 31. schol.*); motum vero in cerebro jam existentem ideam materialem compellant. Videatur quoque Dariesius.

QUID SENSORIUM COMMUNE?

XIV. *Sensorium commune est eae cerebri pars, in qua et ipsi nervi ac organi sensorii protensi, et eorum quoque motiones ab iisdem organis propagatae conveniunt.*

Coroll. Unde nervi et cerebro prodeunt, ibi necessario, et ipsi, et motiones illae concurrere debent cum igitur id fiat in corpore calloso (§. 12. sch.), in hoc sensorium commune situm esse opinamur. Schol. 1. Confirmari id quoque experientia potest; ea quippe doct, solo corpore calloso non laeso, et si reliquam cerebrum vitiatum sit, animam in sentiendo non impediti; impediti contra, si vel hoc unum laedatur. Cel. de la Peyronie, homini cui jam aliqua cerebri pars exsecta fuerat, digito leniter corpori calloso ad motum omnem illico sensum abstulit, qui tamen amoto rursus digito statim rellivit (*Hist. de l'acad. de l'ann. 1741.*).

QUID GLANDULA PINNALES?

Schol. 2. Circa eum locum, sub pluxu nimirum choroideo in medio cerebri ventriculo suspenditur glandula quaedam exigua, pini-formis, duriuscula, ac cinerea, *pinnales* dicta; connectitur ea infima in parte cum cerebri fibrillis, fungiturque Valero judice eodem cum aliis glandulis munere, ac lympham ibidem a sanguine secretam in ventriculos dimittit (*Princ. phil. p. 2. §. 36.*). In hac glandula pineali Cartesius sensorium commune, ac propriam animae sedem constituit; quam recte, alii viderint.

QUID SENSIO ET FACULTAS SENTIENDI? — QUAE SENSATIONES REQUISITA? — QUOTIBUS SENTIENDI FACULTAS?

XV. Anima sentire dicitur, cum percipiendi motus ab objectis externis in organo sensorio excitatos, atque nervorum quo ad sensorium commune delatos, objecta eadem praesentia percipit. Perceptio ea, quatenus ut animae actio spectatur, *sensio, vel sensitio*; quatenus objectum repraesentat, *idea sensuatis*; potentia denique, a qua hic actus proficeit, *facultas sentiendi, sive sensus audit*. Coroll. 1. Ad sensationem igitur concurrunt organa sensoria motu-nem ab objecto externo recipiendo; nervi eas notiones ad sensorium commune deferendo, ideae materiales animam ad perce-

ptionem determinando, animam denique percipiendi ideas materiales, si bique eo ipso corpus externum harum motionum causam repraesentando. Inde nec sola anima, nec solum corpus sentit; sed anima ut cum corpore conjuncta; quare ipsa in sentiendo a corpore pendet.

Coroll. 2. Cum quinque sint in corpore humano organa sensoria (§. 10.), facultas quoque sentiendi generatim acceptam quinque species complectitur; facultatem nimirum tangendi, sive tactum; videndi, sive visum; audiendi, sive auditum, odorandi, sive odoratum; gustandi, sive gustum. Inde oriuntur sensationes, tactus, visio, auditus, odoratio, gustatio.

Schol. Auctor operis de natura, qui Alembertus esse creditur, sensationem sensum adiecit, quo actionem honestam, vel turpitudinem percipere valeamus. *Quemadmodum, ait ille, objecto oculis corpore lucido, et colorato in nobis excitatur sensatio lucis, et coloris, ita visa actione aliqua ejus moralitatis idea statim in nobis excitatur. Igitur si admittendum (aequis neget?), sensorium visionis, non erit negandum sensorium moralitatis actionis, aut enim falsa haec est, et absurda opinatio; honestas quippe, et turpitudinem actionum, cum solum in convenientia, aut repugnantia earundem cum regulis morum consistat, nullo modo sentiri, sed intellectui tantum, et ratione cognoscere potest. Quare qui ita rationes concludit, in materialistarum castra aut jam transivisse, aut proxime transiturus jure censendus est.*

QUID DOLOR, ET TITILLATIO?

XVI. Sensationem aliae gratiae, et jucundae; aliae ingratae, et molestae menti accidunt; aliae utraque hac affectione carent. Sensatio ingrata dolor; grata titillatio nuncupatur: reliquae singulari denominatione carent.

Schol. Haec eleganter pertractat Malebranchius, ego ex laudato saepius Vatero pauca adnotabo (*Récherch. de la vérité* 1. ch. 3. §. 1. ch. 10. *Physiol. exper.* s. 7. art. 2. cap. 9.). *Pro diversitate istorum objectorum etiam, fibrae istae variae percelluntur, et moventur; unde diversae ad modum tactus species oriuntur, cum aliter necessario ab asperis, aliter a laevibus, mollibus, rigidis, acutis, humidis, siccis, frigidis etc. attinguntur, et moventur. Imprimis vero alius gratus, alius ingratus et dolorosus dependitur. Ille fit, quando fibrae, et papillae, istae nervosae ab objectis minus rigidis, vel asperis, sed tenerioribus, mollioribus, et laevioribus blandius attinguntur, et quasi fricantur, et trullantur. Ita enim spiritus quoque leniter versus commune sensorium, cerebrum, nempe movetur, ex quo nihil incommodi neque corpori, neque menti accidit, sed potius voluptas, et delectatio excitatur. Quod si vero a corporibus validè acutis, aut solum impetuosius motis fibrae istae inelamentum premuntur, tenduntur, aut prorsus dividuntur, et lacerantur,*

non potest non fieri quin spiritus non solum simul impetuosius quam par est, commoveatur, sed etiam, si ruptura accedit, ultero, citroque extra limites ruat, ex quo totae fibrarum series ad cerebrum usque hostiliter irritatur, eoque ipso mens in consensum trahitur, et ad tristem sensationem, seu dolorem commoveatur. Ceterum a dolorum sensu potissimum conservatio corporis nostri pendet; nisi enim ingrata sensatio ex laesione cujusdam in eo partis oriretur, destructio ipsius saepe citius, quam mens advertere possit, eveniret. Infantes certe, puerique vel ex ignorantia, vel ex temeritate maximum corpori damnum frequentatione absterrentur. Sapientissimè igitur, beneficentissimèque supremus naturae Auctor constituit, ut anima nostra jucundis, molestisque sensationibus de corporis statu admonetur, quo pro muneri sui ratione ipsius salutem prospiciat; taceo ingentia illa bona, quae ex his doloribus in vitam moralem redundant. Sed et aliud praeterea quoad sensationes observandum monet Servatus Regis, ex quo non minus summa Dei in nos bonitas elucet (*System. de phil. c. 1. l. 2. p. 1. ch. 15.*). Mens nostra aliquas sensationes refert ad corpus, quocum conjungitur; aliquae vero ad objecta externa, a quibus eae proficiuntur, istudque ad conservationem hominis maxime conducit; illud fit, cum corpus externum immediate alicui nostri corporis parti applicatur, ut anima sive ad retinendum illud corpus tamquam utile, si sensatio jucunda sit; sive ad repellendum velut noxium, si ea sensatio molestiam adferat, incitetur; alterum: cum corpus externum mediate, et per alia in nostrum agit, quo ipsa pari ratione stimulentur ad eas in suo corpore actiones suscipiendas, quae ad objectum illud vel amplectendum, vel fugiendum necessariae sunt. Prioris exemplum habes in acu manum pungente; posterioris in pomo exemplum conspice: utraque vero sensatio inutilis foret, si illam extra nostrum corpus ad aliud aliquid; hanc ad nostrum corpus referremus. Quantas igitur Conditori optimo gratias debemus, qui nobis tot subsidia conservando corpori suppeditavit! Utinam in grati animi testificationem istidem saltem semper bene uteremur.

QUAE SENSATIONUM LEX?

XVII. Cum motiones in organo sensoris excitatae nervorum opera ad sensorium commune deferantur (§. 13.), palam est, qualitatem motionis in sensorio communi intelligi posse ex qualitate motionis in organo. Quia porro anima sentit, dum eam motionem in sensorio communi percipit (§. 15.), necesse quoque est, ut sensationis qualitas a qualitate hujus motionis pendeat: igitur etiam talis est in mente sensio, qualis motus ab objecto externo in organo excitatur, id est: *qualis est species impressa, talis est idea sensualis; haecque ex illa intelligenter explicari potest.* Quare cum haec propositio universe modum, quem anima, corpore rite constituto, in sentiendo sequitur,

enunciet, atque ex ea tamquam generali principio speciales sensuum regulae, quarum praecipuas nunc ordine proponam, proficiant, ipsa merito sensuum lex, salutatur (conf. §. 3. sch.).

Schol. Dixi corpore rite constituto; non enim ignoro, animam minime sentire, quomodoocumque organum sensorium pulsetur, si nervus aliquo ex capite vitiatum motum ad cerebrum deferre nequeat: sentire contra ipsam aliquando dolorem in parte jam resecta, si nervi extremum, eo, quo antea, modo afficiatur, ut patebit (§. 268. n. 2.).

QUAE SENSUUM REGULAE?

XVIII. Varietas, et diversitas sensuum pendet ab actione objecti in organo, atque adeo ab omnibus iis, quae hanc actionem impedire, minuire, augere aut quacumque ratione modificare possunt. Pro diversa siquidem actione objecti in organum diversa existit in eo motio, sive species impressa; sed talis est sensus, qualis est species impressa (§. praec.): igitur pro diversitate, et varietate actionis objecti in organum diversa, et varia est sensus.

Schol. Actio objectorum in organa pendet 1.) a diversa ipsorum constitutione: sic diversi luminis radii diverse in eundem oculum agunt. 2.) a diverso eorum situ comparate ad organum; aliter enim corpus remotum, aliter vicinum: aliter item directe, aliter oblique oculo oppositum eundem afficit, et averso organo actio prorsus impeditur. 3.) a diversa organorum structura; ita lux aliter in oculos, aliter in frontem, genas, aures agit, undulatio aeris in aere sonum efficit, non item in oculo. 4.) a perfectione struaturae cuius organo debita; inde morbo regio laborantibus objecta flava apparent; febre jactatis cibi optimi non sapiunt; generatim organo vitiatum minus perfecta est actio objecti; eo autem prorsus ablati, aut destructo omnis sensus ab eo pendens desinit; hinc nec caecus lumen, nec surdus sonum sentit. 5.) a perfectione organi accidentali ope instrumentorum procurata; quomodo nobis vis microscopiorum, telescopiorum, tuborum acusticorum eas sensationes comparamus, quas sine iis nunquam habuissimus.

XIX. Quo vehementior, et velocior est motus in organo, eo fortior, vel vividior est sensus. Cum enim generatim talis sit sensus, qualis est species impressa (§. 27.), necesse est, ut quaedam sensationis qualitas vehementiae, et velocitati majori motionis in organo respondeat; atqui non apparet, in quo ea qualitas reponenda sit, nisi in maiore vivacitate, et fortitudine.

Schol. Fortior, vel vividior perceptio, monente Wolfio; universim ea dicitur, cuius nobis magis; et debilior, cuius nobis minus consensui sumus. Porro eius nobis consensui sumus, quod discernimus (§. 3.): et cum discernimus, perceptio, sive idea clara est (§. 54. log.): igitur conscientia claritatem sequitur, et perceptio fortior magis; debilior minus clara est. Patet inde claritatem sensuum a vehementia, et velocitate motus in organo conseqti pendere.

XX. Sensus fortior hebetat debiliorem ab eodem organo pen-

dentem. Hoc quippe in casu duae motiones diversae in eodem organo concurrunt, quarum vehementior, et velocior necessario debiliorem, ac tardioiorem hebetat: quare cum talis sit sensus, qualis est species impressa (§. 17.), consequens est ut etiam sensus debilior a fortiori hebetetur.

Coroll. 1. Si sensus una aliqua fortitudine alteram valde superet, fit etiam, ut huius conscientia animo prorsus perdat, sive ut ea a nobis, licet existens, plane non apperipiatur.

Coroll. 2. Cessante fortiore sensu illae, quae in consortione velut delituerant, revisunt, et clariores efficiuntur.

Schol. Huic sensuum regulae quotidiana experientia aperte suffragatur: gravis odor incensis suffimentis dispellitur; ingratus cibi sapor aditis condimentis non sentitur; interdiu splendente sole stellarum lumen haud percipimus; excitato magno fragore tenues hominum voces, aut pulsatae citharae sonos non distinguimus, et sexcenta alia. Egregium huius rei specimen protulit doctissimus Scherfferus in dissertatione de coloribus accidentalibus Vindobonae anno 1761. in lucem data.

XXI. Excitata in organo sensorio motione non amplius in nostra potestate solum est, ut aliquam, vel nullam, huius vel illius speciei sensationem habeamus. Cum enim talis sit sensus in mente, qualis est species impressa in organo (§. 17.), necesse utique est, ut hae existente illa quoque existat, speciesque illius ab huius specie determinetur.

Schol. Praedem iterum habere experientiam; nonne apertis oculis sclem intuens cogens eum videre? cum igne haesulum uritur, effluere nequimus, ut sensus nostra aut debilia, aut nobis grata appareat; quis oculo sonum, aere colorem inquam persensit? Indirecte tamen, seu ajunt, remote saepe sensationes ab arbitrio nostro pendeat; possumus siquidem diversa ratione objectarum actionem impedire; organa avertere, excitata fortiore sensu; aut defixa tota mentis attentione in aliud objectum contemplandum de biliorem retundere. Denique recolenda hic sunt, quae in logica (p. 2. c. 5.) de recto sensuum usu dixi.

QUID VIGILIA, SOMNUS, ET DELIQUIT ANIMI?

XXII. Vigilare dicitur, cum gaudemus sensationibus claris, earumque, quod quidem per se intelligitur, conscientia; *vigilia* igitur est status sensuum clararum. *Dormimus* contra cum nihil clare sentimus; inde *somnus* ille animae status est, in quo ipsa sibi nullius sensationis clarae conscia est. Si ad somnum notabilis in corpore motuum vitalium renitissio accedat, *animi deliquitum* oritur.

Schol. Somnum rursus in somnum profundum et somnum distribui infra dicam. Ceterum quae corporis constitutio tum ad vigiliam, tum ad somnum requiratur, ex medicorum libris dici potest. De vigilia docet Boerhavius (*Prael. in suis instit. med. t. 4.*): *Pendet vigilia a praesentia spirituum bonorum copiosorum, in ce-*

rebro, medulla ejus, nervis, et musculis; tum simul a bona conditione partium solidarum cerebrum, nervos et musculos constituentium. Quamvis enim succus spirituosus a cerebro per omnes nervos prompte influit, fibrasque omnes organorum seu ad motum, seu ad sensationem requisitorum debito modo expandit, ac distendit, ut motus omnium objectorum sensibilibus recipere queant, tamdiu etiam viget, et exercetur sensus, motusque animalis machinae, in quo exercitio vigilia consistit. De somno ita scribit Vaterus (*Phy. exp. s. 7. art. 1. c. 10.*): Quamprimum succus nervorum a sua expansione, et elasticitate remittit, eo ipso quoque fibrae organorum matrices a tensione sua remittunt, flaccescunt quodammodo, et consequenter sensus omnis, motusque languent; immo ad tempus aliquod plane cessant, donec novo e sanguine succo repleantur, et ad pristinam extensionem redigantur. Atque haec remissio, et quies sensus, motusque animalis dicitur somnus. Notanter vero dicitur quies, et remissio tantum in sensibus, et motibus animalibus in specie dietis, non vero vitalibus, quod salva vita fieri non poterat eaque a succo in nervis aliqua imminutione, vel solum condensatione, et contractione, quae a variis ad modum causis tam naturalibus, quam praeternaturalibus eadem contingunt, et quidem 1.) ab imminutione succi istius spirituosius per labores, vigilas, curas, et similia; 2.) a defectu ipsius succi nutritii spirituosius, sive naturalis, ut in senibus, sive praeternaturali, ut in aegris; 3.) ab ipsius succi lentore, crassitie, fixitate, cruditate, vel copia nimia, quae omnia elateri maxime resistunt: unde etiam est, quod phlegmatici, et ebrii maxime in somnum propendeant, et contra. His 4.) accedunt etiam alia, quae succi istius mobilitatem tollere, et impedire possunt, ut medicamenta opiata, venena, et similia. Quamprimum vero per quietem istam vires e sanguine rursus colligit succus ille, id quod communiter intra 6. vel 7. horas contingit, eo ipso quoque nervos, et fibrasque replet, ut ad munia sua redeant. Si causae praeternaturales accedunt, etiam diutius durat, vel plane in apoplexiam terminatur.

CAPUT II.

De Facultate Imaginandi.

QUID IMAGINARI?

XXIII. Nervi ab organis sensoriiis ad sensorium commune pertinentes duplici ratione moveri possunt; vel enim motus concitatur in extrema eorum parte ab objecto externo, ac praesente; vel interiores partes, ipsique sensorio communi proximae ab alia causa quacumque pervelluntur. In utroque casu motio quaedam in sensorio communi, sive idea materialis existat, necesse est; atque in priori quidem ani-

ma sentit, objectumque praesens sibi repraesentat (*§. 15.*): in posteriori vero imaginatur, ac objectum absens percipit. *Schol.* Tenendum est, ait Malebranchius (*Réch. de la vérité. l. 2. p. 1. ch. 1. n. 1.*) quotiescumque aliquid immutatur in illa cerebri parte, in quam nervi coeunt, toties et tam entem parti aliquam immutationem, hoc est, ut explicuimus: si in illa parte motus quidam excitetur, qui ordinem fibrarum interturbet, nova etiam fit in mente perceptio, aliquid novi sentit, aut imaginatur, ita ut mens nihil novi unquam sentire aut imaginari queat, nisi aliqua in fibris ejusdem cerebri partis fiat immutatio.

QUID FACULTAS IMAGINANDI, ET QUID IMAGINATIO?

XXIV. Facultas igitur imaginandi, quae et phantasia dicitur, est facultas animae percipiendi motiones sensorii communis a causa quadam interiori effectas, earumque ope sibi objecta absentia repraesentandi. Actus hujus facultatis imaginatio; idea vero excitata phantasma nuncupatur. Inesso porro in anima nostra hanc facultatem sensus intimus docet.

Coroll. Diversa phantasmatis affectio a diversa ideae materialis affectione pendet, eritque eo clarior, quod concitator est motus sensorii communis (*conf. §. 19. sch.*).

Schol. Phantasiam aequae, ac sensum, ideas materiales in sensorio communi exigere dubio caret: eam enim facultatem a cerebro pendere, et experientia quotidiana et consentiente medicorum suffragio confirmatur: hebetatur nempe morbo cerebri, restituito cerebro restituitur, eo vero prorsus destructo et ipsa tollitur, quemadmodum sensui contingit. Est praeterea phantasia diversae efficacitatis in diversis hominibus, alia in viris, alia in feminis; quin et in eodem homine pro diversa aetate, de quo rursus videatur Malebranchius (*Loc. cit. l. 2. p. 1. ch. 6. et p. 2. ch. 1.*). Ex his recte colligimus esse quiddam in cerebro, quod operationi phantasiae respondeat; quid illud? nonne motiones, quales cum sensatione conjunguntur?

QUOTUPLEX FACULTAS IMAGINANDI.

XXV. Possunt in sensorio communi a causa quapiam interna non modo motiones olim habitae, sed novae quoque, et insolitae excitari: quae ex ratione facultas imaginandi duplex est: cum motiones prorsus novae sunt, eam facultatem imaginandi absolute, cum vero excitantur motiones alias organorum sensoriorum ope acquisite, eam facultatem voco facultatem reproducendi ideas rerum jam alias sensu perceptarum.

Coroll. Cum cuivis phantasmatis sua in sensorio communi idea materialis respondeat, necesse est, ut, cum ideam per phantasiam reproducitur, similis prorsus motio in sensorio communi existat, qualis cum praecedente sensatione conjungebatur.

Schol. Wolfus quidem, Boshmius, Baumeisterus, alique complures

contrarium opinantur; putant enim nequaquam fieri posse, ut mens unquam sibi aliquid imagineatur, quod ante sensu non percipit: quare generatim facultatem imaginandi definiunt per facultatem reproduciendi ideas olim habitas. At vero cum viri hi clarissimi praeter definitionem ad arbitrium statutam nullam assertioni sui rationem adferant, me ab ipsis dissentire aegre non ferent; quid enim? dubitarine praedenter poterit, fieri posse, ut spiritus subtilissimi, et ad motum maxime apti quacumque de causa praeter consuetum ordinem fortius agitati novas quandoque in sensorio communi motiones efficiant, quibus pari ratione novae quoque in mente ideas respondeant? consentientem habeo Bosphavium, cujus hoc in argumento auctoritatem respicere nequeunt (*Prælect. acad. de morb. nerv. t. 2. de morb. ex imagin.*). Quando nunquam, ita ille, talis perceptio fuit, tunc oritur idea nova in mente, quam mens tantum admiratur, et unde perturbatur; haec mille accidunt, imprimis in morbis acutis, in quibus saepe nascitur idea, cui similem aegri nunquam habuerunt, ne unquam forte habituri sunt. — *Videtur ergo, quod interroga sensoris communis per morbos ira possint affici, ut ideae fiant novae, nec ad alias referendae. — Crediderim neminem esse, qui febre laborat, dum delirio, quin tam nova, et insolita ipsi occurrant, ut dicat, nescio, quomodo fiat, ut sive dormiens, sive vigilians cogitem de illis rebus, quarum nullam unquam habui ideam.*

QUID FACULTAS FINGENDI, FIGMENTUM, ET FICTIO?

XXVI. Obiectum, cujus ideam olim sensu perceptam nunc reproduco, vel totum, vel quoad partes solum tum percipi, si primum idea reproduca *phantasma in specie*; si alterum, *phantasma fictum*, seu *figmentum*, actio vera illa *fictio* compellatur. Igitur et facultas reproduciendi ideas rerum olim sensu perceptarum, quae polleo, vel est facultas reproduciendi ideas in specie sic dicta, vel *facultas fingendi*.

Schol. Figura igitur divisione, et compositione efficiuntur, cum nimirum ideae partiales diversarum idearum compositarum, per imaginationem seorsum reproduciuntur, et in una consociantur; inde ortum traxerunt identae centauri, harpyiae, sphingis. Magnum haec augendi facultas poetis, architectis, pictoribus, aliisque artificibus usum praestat, ars quoque hieroglyphica olim inter Aegyptios adeo celebris, in qua certis figuris variae rerum significationes tribuuntur, inde orta fuisse videtur: vid. Moshemius in Cudworthum (*Syst. intell. c. 4. §. 18. not. 65.*).

QUAE LEX IMAGINATIONES?

XXVII. Saepissime, cum rem aliquam percipio, reproduco per imaginationem rei alterius nunc absentis, sed olim perceptae ideam. Si animum ad me spectans, inquiram, cur hanc potius, quam aliam quamvis ex innumeris, olim habitis reproducam, deprehendo; res haec vel

olim simul a me perceptas esse, vel magnam inter se habere similitudinem: igitur praesente idea alicujus objecti, phantasia reproduci ideam alterius objecti vel olim simul percepti, vel similis. Haec est lex imaginandi.

QUAE CASES EXCEPTIS -- QUAE CEREBRIS DISPOSITIO AD HANC LEGEM REQUISITA -- QUID VESTIGIA CEREBRUM?

Schol. 1. Ita experientia teste reproducitur in me idea parentis, cum hominem illi similem conspicio, occurrere amice, quo eum alias multa tractavi, eorum omnium ideae animo redunt. Verum legem hanc tum solum obtinere, cum ideam olim habitaram reproduco fit; non item cum novi motus in sensorio communi ex inordinata, et inasitata spirituum animalium motione oriuntur, per se patet; similiter non inficior ab eadem inordinata spirituum commotione posse quandoque pristinos in communi sensorio motus renovari, quo casu idea olim habitae redibit, quin adsit alia vel conjuncta, vel similis. Lex igitur ista ita intelligenda est: *Phantasia semper recurrende idea quandam reproduci aliam vel similem, vel simul olim perceptam (si modo cerebrum recte comparatum sit); ac ordinatae non reproduci ullam ideam, nisi recurrende alia vel simili, vel olim simul percepta.* Pro casibus certe extraordinariis generalis quaedam lex constitui nequit; quod item valet, cum mens ex arbitrio suo sibi quidpiam imagineatur, de quo postea. Caeterum haec lex, quam philosophi *legem consociationis idearum* appellant (*Essai phil. conc. l'entend. lum. l. 2. ch. 33.*); quamque paucis attigi (§. 23 t. sch. 2. n. 5. log.), Lockius autem uberrime pertractat; haec, inquam, lex adeo in vulgus nota est; ut ne rudissimum quidem lateat, quamvis paucanimum advertant; inde enim est; quod sibi homines signa quaedam, velut nodum in muccinio, constituunt; ut eorum admonitu phantasia alterius rei, cujus recordari volunt, ideam resingat.

Schol. 2. Quemadmodum phantasia generatim a cerebro pendet (§. 24. sch.), ita ejus quoque operatio ex praescripto dictae legis effecta certam in sensorio communi partium dispositionem requirit (*Recher. de la ver. liv. 2. p. 1. ch. 3. n. 2.*). Hanc in rem docet Malebranchius vestigia a motionibus spirituum relicta quodam velut vinculum colligari, quo fiat, ut nulla deinceps motio oriatur, quin simul eae, quae antea conjunctae erant, existunt; tum vincula haec duplicis esse generis autumat; alia naturalia et ad vitae conservationem necessaria, quae difficillime, et rarissime rumpantur; alia non naturalia, quae dissolvi possint, si modo non nimio usu, et diuturnitate temporis firmata sint. Illorum exemplum profert: *ingentis altitudinis, quam quis infra se videt, et e qua delabi periculatur, aut vestigium ingentis alicujus molis in eum imminentis natura conjungitur cum vestigio, quod mortem ipsi representat, et cum cogitatione spirituum, quae ipsam ad fugam, aut fugae desiderium incitat. Vinculum illud*

numquam interruptitur, quia nempe idem semper esse debet, consistitque in certa fibrarum cerebri dispositione. De his ita loquitur: istius motus vestigiorum vinculi causa est identitatis temporis, quò cerebra insculpta fuerunt; sat eam est, multa vestigia simul formata fuisse, ut non nisi simul etiam denuo excitentur cum enim spiritus animales viam vestigiorum eodem tempore editorum inveniunt huiusmodi, per eam pergunt, quia nempe facilius datur transitus, quam per alia cerebri loca. Si quis porro quaerat, quanam ditorum vestigiorum natura, quae constitutio sit? dicendum videri eam in eo consistere, quod spiritus subtilissimi vehementius exagitant, et ab organis sensoris ad cerebrum appulsi ejusdem fibrillas vel certa ratione intèxant, ac frangant, vel earum poris majorem facilitatem inducant sese accommodato ipsis aperiendi, si iterum simili ratione impulsivi fuerint, vel ipsas flexibiliores reddant, vel denique quacumque ratione vias sibi aptent, per quas eodem modo concitati facilius moveantur, ac ipsas quoque fibrillas ad similem agitationem habiliores efficiant. Est haec P. Maignanni opinio magna certe veri speculae praedita: spiritus animales, inquit ille, dum per cerebri poros, sinus, et alios meatus excurrunt, atque ut vis exercent eos motus, qui sunt similes motibus impressis ab objecto, tunc, inquam, apertunt sibi hoc ipso viam, aut eam faciunt ampliore, aut aliter aliquatenus aptant sibi spatia, in quibus moveantur exactius ad pristinos impressionis et modos, et numeros, sicut aqua per alveum labi solita ipsos aptat sibi, ac perficit alvei sinus placidum ad lapsum (Phil. nat. c. 24. n. 34.).

QUAE IMAGINATIONIS REGULAE.

XXVIII. Cum objectum a percipio, phantasia reproducit ideam objecti b olim simul percipi (§. praec.); si igitur etiam objectum b alias simul cum objecto e, hocque cum d, et sic porro a me percipitur; si recurrente idea objecti a phantasia refringit ideas objectorum b, c, d etc. id est, sit excitetur in me idea quaedam, quae olim integrè serie idearum simul habitatarum pars fuit, omnes reliquae totius seriee ideae animo redeunt.

XXIX. Prima hujus idearum refictarum seriee est idea sensualis; cum enim phantasia recurrente idea quadam alias olim simul perceptas reproducat (§. praec.); idea haec recurrens suam ipsi existentiam nequaquam debet: necesse igitur est, ut ea sensu efficitur; atqui haec idea sensualis est (§. 15): ergo idea sensualis totius seriee idearum reproductarum, sive phantasmatum initium constituit. Coroll. Imaginationes igitur nostrae frequenter a sensationibus pendunt.

Schol. Propositio praesentis theorematum cum proportionem ad ea, quae (§. 27. sch. 1.) dicta sunt, intelligenda est.

XXX. Imaginationes non sunt semper in nostra potestate; imaginationes saepe a sensationibus pendunt (§. praec. cor.); sed sensio-

nes non sunt semper in nostra potestate (§. 21.); igitur idem de imaginationibus affirmandum.

Schol. Saepe tamen etiam in nostro arbitrio vertit, ut hujus potius, quam alterius rei ideam imaginando refingamus, cum doctissimo P. Mako omnino censeo; nimis enim quam apertum est haec de conscientiae nostrae testimonium, et actum agunt, qui id inficiari volunt.

XXXI. Quo frequentius, quo diutius, et citius, quo recentius res simul percipimus, eo facilius, et post longius tempus redeunte unius idea phantasia ideam alterius reproducit. Asserti hujus veritas, quam experientia luculente confirmat, inde quoque patet: cum reproductionis idearum ratio in illa consociatione sita sit (§. 27.), eo plus rationis ponitur, quo firmiter ea est consociatio; atqui positus sub conditionibus haec consociatio firmiter efficitur: igitur et plus rationis ponitur, sed quo plus rationis ponitur, eo plus quoque rationati ponendum est; istud autem in faciliori duntaxat reproductione consistere potest.

Coroll. 1. Inter res diversas, quas olim cum hac, cujus idea nunc menti praesens est, simul percipi, eam nunc facilius mihi imago, quod jam saepius imaginatus sum.

Coroll. 2. Cum plurium rerum ideam animo obversantur, nec tamen omnium aequaliter mihi conscius sum, reproducit phantasia ideas earum rerum, quae cum ea simul perceptae sunt, cujus nunc mihi magis conscius sum.

Coroll. 3. Quo saepius, diutius, attentius, recentius aliquid sensu percipi, eo facilius phantasia ejus ideam refringit.

Schol. Ita quoque saepius gustato quodam cibo stomachus fastidium concepit, eo facilius eo vel conspecto illius idea redibit; quo attentius, et accuratius imaginor, aut hominis faciem contemplati sumus, eo facilius illius idea reproduciuntur; quod multos abhinc annos, quod semel tantum, aut etiam aliquoties, sed obiter, ac velut aliud agendo vidimus, difficillime, aut prorsus non imaginatione refringere valeamus. Quo nimirum saepius eadem in sensorio communi motiones efficiuntur, eo major facilitas eas iterum instaurandi comparatur; est enim universe ea corporis nostri constitutio, ut ex repetitis motionibus facilitas eas iterandi enascatur. Cum igitur quavis sensationi, et imaginationi certa in sensorio communi motio seu idea materialis respondeat, quos saepius aliquid sentimus, vel imaginamur; eo saepius eadem motiones iterantur. Idem fit, quando perceptiones nostrae cum affectione quadam vehementiore conjunguntur: tum enim motus sunt multo concitiores, qui altiora cerebro vestigia imprimunt, propterea quoque facilius iterari possunt. Atque ex his patet facilitatem reproduciendi ideas ab imitatione quadam cerebri, seu ab ipsis in eo vestigiis relictis pendere; usu quippe, et exercitatione ea facilitas oblinetur, nec cerebro per se, et natura sua inest. Neque tamen inde putandum, cerebrum esse velut quoddam idearum materialium penarium, im-

primis enim haec vestigia cum ideis materialibus confundi minime debent (§. 27. sch. 2.); deinde ideae materiales cum in motionibus actualibus consistent (§. 13. sch.), non secus, ac alii motus diminuta celeritate sensui elanguescunt, ac tandem prorsus extinguuntur: qui quod omnino repugnare videtur; ut tot, tamque diversae motiones rerum prope insinillarum eodem tempore in parva cerebri parte non perturbentur, sequè multo elidant. Sentientium igitur est cum saniore philosophorum parte, ideae materiales, quae praeritum vel sensationibus, vel imaginationibus respondent, non remanere acta in cerebro, sed solum *potestate* in relictis nimirum vestigiis, quae non quidem characteres sint, aut imagines objectorum, sed tamen ad faciliorem idearum instaurationem plurimum conferant (*Buffier trait. des prom. ves. p. 3. ch. 7. n. 446. Medit. phil. — med. de lacrym. et flet. §. 56.*). At qui tantus vestigiorum numerus cerebro continebitur, quae fortasse unus aliquis? serupulum Fridericus Schreiberus eximet contestatus, se in quadrato cerebri pollice 49 billiones vasculorum deprehendisse.

QUAE PHANTASMATUM CLARITAS?

XXXII. *Phantasmata ideis sensuibus ordinariè obscuriora, et debilitata sunt.* Idearum claritas a vehementiore, et velociore motu pendet (§. 19. sch.): est autem motio ab objectis praesentibus, et actu organa pulsantibus effecta ordinariè vehementior et velocior, quam motio ab interno spiritu concussa concitata: cum igitur illud in sensationibus (§. 15.), hoc in imaginationibus oblineat (§. 23.) palam est phantasmata ideis sensuibus ordinariè obscuriora, ad debilitata esse.

Coroll. 1. Quemadmodum igitur sensationes fortiores hebetant debiliores ab eodem organo pendentes (§. 20.); ita phantasmata a sensationibus ordinariè hebetantur. Inde vigilantes saepe imaginationum nostrarum vix nobis consilii sumus.

Coroll. 2. Ita pariter phantasmata confusentibus sensationibus apparenti clariora; sicut sensio debilior, et minus clara ablata fortiore, et clariore clarior evadit (§. 20. coroll. 2.). Imò cum interdum phantasmatis attendere volumus, solitudinem, tensbrasque quaerimus, ac sollicitè omnia removemus, quae organa sensoria afficere possent.

Coroll. 3. Habemus igitur criterium in diverso claritatis gradu situm, quo vigilantes, et mento sanè phantasmata a sensationibus, festique absentes a praesentibus discernamus.

Schol. 1. Verum criterium istud illis usui esse nequit, quibus quaedam cumque de causa spiritus animales, ipsaque subtilissima sensorii communis substantia tanta vehementia commoventur, quanta in sensationibus alia agitari solent; eo enim in casu necesse est, ut illis objectum, quod reapse absens est, praesens esse videatur, ipsique, cum imaginationes a sensationibus non discernant,

revera delirant (*Roch. de la verité l. 1. p. 2. ch. 1.*). Vid. Malbranchius. Quod si deinde horum phantasmatum claritas amplius adhuc crescat, fieri poterit, ut fortiores etiam sensationes reundantur; inde vidimus nonnumquam homines imaginationibus abreptos etiam vulnus corpori insillitum non persentiscere.

Schol. 2. Ocasio hic se offerret enumerandi stupendos prorsus effectus, quos phantasia tum in animo, tum in corpore, atque non solum in proprio, verum etiam in alieno producere potest; inde enim errores innumeri, praesudicia, enthousiasmi, morbi, maternae in proflibus maculae, aliasque similes ortum ducunt, quemadmodum haec aberrime persequitur Malebranchius in operae jam saepe laudatae toto libro secundo. Me praestituta operi brevitas a fusiori oratione abstinere; unum tantum illustrandae rei gratia ex laudato auctore adferam (*B. c. ch. 6. n. 2.*); Sanè: *quodam, scribit illas, aegrotante factum est, ut ancilla candelam admoerret, dum ipsi aegro genae pedis inciderebantur simul ac illa scalpellum videt infixum, tantus pavor ipsius invasit artus, ut per triduum, aut quadriduum in eodem pedis loco, quem videbat incidere, senserit dolorem adeo acerbum, ut per illud tempus in lecto decumbere coacta fuerit.* At vero, quae fortissimis id genus imaginationibus medicina ahibenda (*P. 4. prael. ac in suas mss. med. n. 563.*)? Quaestionem solvit Boerhavius: *ut sensui externo credo, ita interno cogor credere. Si a causa interna eadem, et aequè vivida impressio in sensorium commune facta fuerit, quae quidem ab externo objecto solbat fieri, cogetur utique mens aequè credere imaginationi, ac sensibus solet credere. Si sensorium meum ita dispositum fuerit, ut dispositum est, quando circulum rubrum ante oculos viderem, credam utique videre me circulum rubrum licet dicenti homines me circumstarent, qui communi consensu negarent adesse circulum rubrum. Homo melancholicus profundo ratiocinio, et verissimo iudicio praeditus in omni rerum genere manebit in opinione, quam conceperit antea, donec violenter aliquis in corpore motus fiat, cuius impressio in sensorium commune fortior sit, quam cuius a interna ideae, praconceptae, et tunc quidem liberabitur. — Ne erroris opponas frustra ratiocinatio, tanta enim pro errore suo solertia ipse est, ut numquam eos confutes. Alter aggrediendi sunt, assumendum est ipse, et inventienda est physica aliqua antithesis delirio opposita: ita continuo restitues non aliter sanabiles. Quasprimum enim potes in sensorio communi validiorem excitare ideam, quam ridicula illa fit, statim restituta est aequalibus idearum distributo, et cum ea mentis verum iudicium. Memorabilem ejusmodi curationis exemplum idem vir excellentissimus profert (*Prael. de morb. nervi. 3. p. 341.*): Puella de glutientiis affium putat se deglutisse acum; manet ipsi haec idea, et non vult edere, vel bibere; nulla inflammatio apparet, nam acum non dastorena; *Metaph. Lib. III.**

glutiverat. Hinc medicus subornat chirurgum, qui in volsella cava acum rubeſcentem abscondit; deprimit linguam, et post magna molimina exclamatur, euge! inventa est acus; en ibi est! nos erravimus: aegra recte dixit; et illico sanata est.

C A P U T III.

De Somniis.

QUID SOMNUS PROFUNDUS ET SOMNIUM — QUID SOMNIUM SUBJECTIVE ET OBJECTIVE SUMTUM?

XXXIII. *Somnum* illum esse mentis statum, in quo ipsa sibi nullius sensationis clare conscia est, dixi (§. 22.); jam porro somnus vel est *profundus*; cum anima nec alterius cuiuspiam Ideae conscientiam habet; vel *somnium*, cum ea res absentes sibi clare repraesentat. *Somnium* igitur est status medius inter vigiliam, et somnum profundum, in quo anima sensationibus destituta res tamen absentes clare percipit.

Coroll. Res absentes imaginando percipimus (§. 23.); igitur nobis somniantibus facultas imaginandi operatur, ideaeque, quas tum animo informatas, ad phantasmata (§. 24.) referendae sunt.

Schol. Per inconstantiam loquendi saepe evenit, vocabulum *omnium* ad ipsam rerum, quarum tum ideae habentur, seriem significantem adhibeatur; quare ut aequivoctio in philosophia semper periculosa evitetur, somnium in *subjective*, et *objective*, spectatum cum Wolfo tribui potest; illud ipsius animi per phantasiam operantis statum; hoc res, quae in eo statu percipiuntur, denotat.

INITIUM SOMNI EST SENSIO.

XXXIV. *Somnium initium capit a sensione quapiam, et per phantasmatum successionem continuatur.* Somniantes enim imaginamur (§. praec. cor.), ac proinde instauramus ideas olim habitas; sed haec instauratio pendet ab idea sensuali, quae initium est totius seriei idearum reflectarum (§. 29.); igitur et somnum initium capit a sensione quapiam. Cum porro phantasia continuat efficere phantasmata rerum simul perceptiarum; vel simillium, quo casu phantasmata sibi continenter succedunt, somnium quoque continuatur: ergo somnium per successionem phantasmatum continuatur.

Coroll. Diversi homines diversas olim res simul perceperunt; fieri igitur potest, ut occasione ejusdem sensationis diversa in diversis hominibus somnia oriantur.

Schol. 1. Sermo mihi est de iis somniis, in quibus phantasia ideas olim habitas reprodicit; si enim extraordinario spirituum animalium motu a causa interna effecto novae motiones, vel etiam veteres in sensorio communi exiitentur (§§. 25. 27. sch. 1.), somnium oriri potest, quin sensio quaequam praecedat; verum id rarius accidit (*De div. l. 2.*). Atque hinc intelligitur, quomodo so-

maia etiam divinitus immitti possint, cuius rei plura in Saec. litteris exempla prostant. *Obsequantur* vero vanam esse docebit Cicera contra Stoicos acriter disputans, qui somniorum rationem ex divinitate mentis humanae, ejusque cum aliis animis conjunctione dederunt.

Schol. 2. Sensationis illius, quae somnio initium dedit, perraro nobis consci sumus; neque mirum; est enim ea admodum debilis, nec facile a phantasmatibus internosci potest. Actio videlicet objectorum exteriorum in nervos languidos, et remissos minus est efficax, minusque apta ad motum satis velocem concitandum, qui si vehementior foret, non somniis, sed vigiliis, initium faceret. Fit tamen nonnumquam, ut expergefacti illius recordemur, quo casu somnii analysis instituitur, veritatem praesentis theorematism ipsa experientia egregie confirmabit.

QUID SOMNIUS SIMPLEX, COMPOSITUM, CLARUM, ET OBTURUM?

XXXV. Quodsi successio phantasmatum, per quam somnium continuatur (§. praec.), in eadem continenter serie procedat, prout mirum res per illa repraesentatae vel ratione simultaneae perceptionis, vel ratione similitudinis conjunctae sunt, somnium dicitur *simplex*; *compositum* vero, si series interrumpatur, et nova, accedente nova sensione, inchoet. Utrumque clarum est, cum ita somniantes phantasmatum nobis consci sumus; ut etiam somno explicat eadem aliis recensere valeamus; in casu opposito *obscurum*.

PHANTASMATA CLARIORA SUNT IN SOMNIO QUAM IN VIGILIA.

XXXVI. *In somno phantasmata multo clariora sunt, quam in vigilia.* Et enim phantasmata universim multo clariora sunt absentibus, quam praesentibus sensationibus (§. 32. cor. 2.); atqui in somno absunt sensationes (§. 33.), vel quae adsunt, sunt admodum debiles (§. 54. schol. 2.) in vigilia contra et plurimae, et fortissimae adsunt (§. 22.); igitur in somnio phantasmata multo clariora sunt, atque in vigilia.

Coroll. In somno igitur deest illud claritudinis criterium (§. 32. cor. 3.), cuius ope imaginationes a sensationibus discernimus, inde fit, ut phantasmata cum ideis sensualibus confundentes res remotissimas nobis praesentes esse putemus.

SOMNIUM SUBJECT. HABET; OBJECT. NON HABET RAT. SUFF.

XXXVII. *Somnium subjective spectatum habet, objective spectatum non habet rationem sufficientem.* Somnium subjective spectatum est status animae per phantasiam operantis (§. 33. schol.); cum igitur phantasia legem generalem in operando sequatur (§. 27.), tum initium, cum continuationis somni ratio reddi potest, clareque intelligitur, quid efficiat, ut somnium sic spectatum et inchoet, et ita continet; sive, ut sit passus, quam non, hocque potius, quam alio modo; sed id, quod efficit, ut aliquid sit ita, et non aliter, est ejus ratio sufficiens (ont. §. 18.) ergo somnium subjective spectatum habet rationem sufficientem.

At vero somnium objective spectatum sunt ipsae res phantasmatibus representatae (§. 33. sch.), quae vel simul adsunt, vel sibi succedunt, quia vel aliquando simul perceptae sunt, vel aliquam inter se similitudinem habent; sed simultanea perceptio, aut similitudo nequaquam efficit, ut res aut simul existant, aut se invicem consequantur; igitur somnium objective spectatum ratione sufficiente destituitur.

Coroll. 1. Quidquid in somnio reale est, id se tenet ex parte somni subjective spectati; somnium enim objective spectatum, cum res ipsae apparent solum, non existant, nihil realitatis habet; igitur quidquid in somnio reale est, actiones nimirum animae imaginantis, habet actionem sufficientem; et quod in somnio rationem sufficientem non habet, reale non est; res nimirum, quae apparent, si existerent, sine ratione sufficiente existerent, ac vel ideo existere non possunt.

Coroll. 2. Nihil proinde admittitur, quod cum principio rationis sufficientem alias stabilito (ont. §. 21.) pugnet; existentia enim solum rationem sufficientem postulant, non item ea, quae non existunt (conf. ont. §. 25. sch. n. 1.).

QUOD CRITERIUM INTER SOMNIUM, ET VIGILIAM?

Schol. En criterium, quo somnium a vigilia discernatur: profecto ex eo, quod res in somnio perceptae nec secum, nec cum sensationibus aut antecedentibus, aut consequentibus cohaereant, non vigilantes modo, sed et somniantes interdum somnium dignoscimus; vid. Wolfius (Ont. §. 493.), item Lullingerus (Dissolutio. §. 254.). Neque dissentit Cartesius (Med. de prim. phil. 7. med. sub. fin.) ita secum ratiocinans: permagnam inter utrumque (vigiliam, et somnium) adverte discrimen in eo, quod nunquam in somniis cum reliquis omnibus actionibus vitae a memoria conjunguntur, ut ea, quae vigilantibus apparent, et statimque postea dispareret, ut fit in somniis, ita scilicet, ut non tunc venisset, nec quo abiret, viderem, non immerito spectare potius, aut phantasma in cerebro meo effectum, quam verum hominem esse judicarem: cum vero eae res occurrunt quas distincte, unde, ubi et quando nulli adveniunt, adverte earumque perceptionem absque ulla interruptione cum tota reliqua vita connecto, plane certus sum, non in somniis, sed vigilantibus occurrere, nec de illarum veritate deo dubitare, si postquam omnino sensus, memoriam, et intellectum ad illas examinandas convocavi, nihil mihi, quod cum ceteris pugnet, ab ullo ex his maneat.

QUIS SOMNIUS SITUS — QUID SOMNAMBULI?

XXXVIII. Somnium desinet vel in somnium profundum, vel in vigiliam. Imprimis enim in somno profundo omnis etiam phantasmata conscientia evanescit (§. 35.): si igitur phantasmata durante somnio sensim magis, ac magis debilitentur, vel non adsint amplius

ideae consociatae, quae reproducantur, necesse erit, ut illud expiret, somnusque profundus succedat. Deinde cum sensationes successive majorem claritatem adipiscuntur, earum quoque conscientia menti reddit: hujus vero ope phantasmata debetantur, facillimeque a sensationibus discernuntur (§. 32. cor. 3.): unde fit, ut somnium nostrarum clare consilii res-absentes a praesentibus discernimus, ac vere vigilemus (§. 21.).

Schol. 1. Genuinam, ait Boehmius (Psyc. emp. s. 1. c. 3. §. 378.), hinc allegari rationem ex eo patet, quod vigilantes res quidem, sed aliquandiu in aliquo stupidiitate situ persistentes, adeoque nec sensationibus satis fortiori nos affectantibus, et phantasmata debilitantibus nec attentionem ab eis abstrahentibus, somnium tantisper continuemus, et non solum, ex parte vigilantes interim sciamus nos somnare, sed subinde etiam somnio denovo immersi pergamus, donec tandem vel somnus profundior, vel vigilia coronidem imponat.

Schol. 2. Ad extremum quaeret fortasse curiosior quidam, qui fiat, ut homines dormientes, sive somniantes, quos somnambulos vocamus, nonnumquam varias actiones obeant; et lecto surgant; vestibus se induant; portas aperiant; scala descendant; qualla Garrendus refert, et Martialis Regellinus singulari dissertatione de quodam noctambulo Vincentiae complexus est (Psyc. 2. 3. mem. post. l. 3. c. 6.). Haec clarissimi Villisii verbis respondeo; dum spiritus animales eo ritu intra cerebrum agitati somnia, seu cogitationum simulacra producant, non raro in genus nervorum resiliunt, ibidemque spiritus alias cientes motus locales diversimodos producant; quapropter homines nonnulli etiam, quando alte dormiunt, e lecto surgere, aut illo ambulare, suppellectilem juxta positam e loco in locum movere, saepe vestimenta induere, fores aperire, scalas ascendere, loca anfractuosa, et vigilantibus vix utenda pertransire solent. — Causa somnambulationis in eo consistere videtur, quod spiritus animales sint efferti nimis, et irrequieti, ut una omnes minime succumbant, verum alicui ceteris ferantibus sponte exsiliant, nec motum incant; non secus, ac canes forsper unus, et aliter siue quavis imperio, et reliquorum consortio venatui accinguntur; propterea item, quod spiritus ita ad expatiandum apti pro excursu suo in medulla oblongata juxta originem nervorum potius, quam in cerebro, aut medullis juxta spatia libera obtinent. Videtur enim, quod durantes somno pro, et meatus in cerebri glabra compage inferuntur; adhi ut spiritus illic, non secus ac lymphae gela constricta, una omnes aere compingantur: intra medullares cerebri, et medullae oblongatae processus, qui versus origines nervosarum dicunt, substantia laxior, et humore adventitio minus occupata existat, ut ibidem spiritus in motum prompti se facile exserant, et nervorum capitella subeunt motus locales, quorum sensus commu-

C A P U T IV.

De Memoria, Oblivione, ac Reminiscencia.

QUID MEMORIA ET AN A PHANTASIA DISTINGTA?

XXXIX. Cum nobis consilii sumus, nos ideam, quae nunc animo praesens est, jam alias habuisse, eandem recognoscere dicimur. Facultas recognoscendi ideas reproductas, quam nobis inesse sensu infimo novimus, usitato vocabulo *memoria* appellatur; cum ipsam autem ideam instauratae recognitionem, id est, ipsum huius facultatis actum significamus, animus: *nos meminisse*; quemadmodum ab opposito, cum ideam instauratam non recognoscentes nos eandem nunquam habuisse putamus, memoriae imbecillitatem ineamus, dicimusque *nos res non meminisse*.

Coroll. 1. Quae reapse a se separari possunt, realiter distincta sunt (ont. §. 65): cum igitur experientia teste non semper ideam reproductam recognoscamus, hae duae facultates in se diversae sunt cavendum proinde, ne facultatem ideam instaurandi cum memoria confundamus.

Coroll. 2. Ad recognitionem ideae nihil refert, sive idea per phantasiam, sive per sensum reproductant: ad memoriam igitur solum pertinet recognoscere ideam sive per phantasiam, sive per sensum reproductant.

Coroll. 3. Quia tamen haec idearum reproductio necessario praerquiritur, generatim memoria et a phantasia et a sensu pendet.

Coroll. 4. Cum memoriam ut idearum receptaculum concipimus ideam non modo imaginariam (§. 152. sch. log.), verum etiam parum accuratam conformamus: ea enim magis facultati ideae reproductendi, quam memoriae accomodari potest.

QUAE MEMORIAE LEX -- AC REGULA

QUID MEMORIA NATURALIS, ET ACQUISITA -- QUID MEMORIAE MANDARE; EA RETINERE, ET ILLA EXCIDERE?

XL. *Cum mihi conscius sum occasione ideae nunc menti meae praesentis instaurari in me ideas seriei cuiusdam rerum absentium, in quibus res quoque nunc percepta continetur, certus efficior, me olim hanc ideam, et quidem ea in serie habuisse, atque adeo et ideam hanc, et omnes series illius recognosco.* Etenim cum nova est idea, quae nunc in mente mea excitatur, non excitatur simul aliae rerum absentium ideae; cum vero idea quae nunc in mente mea excitatur, nova non est, continuo ideae aliarum rerum absentium vel ratione simultaneae perceptionis, vel ratione similitudinis cum re nunc percepta conjunctarum simul exoriuntur (§. 27.): si igitur conscius sim, occasione ideae praesentis resuscitari in me ideas

De Memoria, Oblivione, ac Reminiscencia. 27

seriei rerum absentium, in quibus res nunc percepta continetur, certus efficior, me hanc ideam olim, et in hac quidem serie habuisse.

Coroll. 1. Est igitur haec memoriae lex: *cum ideam olim habitam reproducto, et mihi conscius sum, ideam hanc in duplici perceptionum serie, una nimirum praesente, altera praeterita contineri, ideam reproductam recognosco.*

Coroll. 2. Si phantasia occasione ideae nunc recurrentis ideas consociatas rerum absentium obscuriores refingat, fieri potest, ut sciamus quidem nos ideam hanc jam aliquando habuisse; ignoremus tamen, quando, ubi, quibuscum aliis eandem habuerimus.

Coroll. 3. Quodsi quacumque de causa occasione praesentis ideae nulla consociata instauraretur, eandem recognoscere nequimus; et vicissim, si ideam instauratam non recognoscamus, id inde fit, quod phantasia ideae consociatas non reproductit; igitur memoria speciatim ab phantasia pendet, et quidquid hanc in suis functionibus vel adjuvat, vel impedit, id illi quoque vel prodest, vel obest.

Coroll. 4. Hinc denique etiam patet magnam esse memoriae cum phantasia affinitatem; ut enim haec recurrente idea e refingit seriei idearum *a, b, c, d.* propterea quod olim haec idea *c* cum reliquis illius seriei ideis simul percepta fuit (§. 27.): ita illa recurrentem nunc ideam *c* recognoscit, propterea quod occasione huius ideae *c* redeat series idearum *a, b, c, d.*

XLl. *Quo frequentius, attentius, vividius, ac recentius rem in eadem serie idearum percipimus, eo facilius, clarius, ac post longius tempus ideam rursum redeuntem recognoscimus.* Ex eo enim recognoscitur idea, quod ejus occasione phantasia ideas seriei rerum absentium reproductat (§. praec.): ergo etiam eo facilius, clarius, et post longius tempus idea recognoscitur, quo facilius, clarius, ac post longius tempus phantasia ideas seriei rerum absentium reproductit; atque id fit positum sub conditionibus (§. 31.): igitur et sub his conditionibus facilius, clarius, ac post longius tempus idea rediens recognoscitur.

Coroll. 1. Igitur memoriae a natura nobis inditae facilitas quaeprimis accedere potest, inde non sine ratione etiam in naturalem, et acquisitam vulgo disperitunt.

Coroll. 2. Facilitas memoriae a facilitate reproductendi ideas pendet; sicut igitur diversa est in diversis hominibus imaginandi facultas; ita quoque memoria diversa sit, necesse est.

Schol. Qui facilitatem ideae cuiuspiam instaurandae, et recognoscendae si sibi comparat, is rem *memoriae mandare*; qui eam facilitatem jam acquisitam conservat, rem *memoriae retinere* dicitur: utrumque vero frequentiore, et valde repetita antea idearum reproductione obtinere per se manifestum est. Et denique aliquid *memoriae excidit*, qui illius reproductendae facilitatem amisit.

QUAE MEMORIAE DIVERSITAS -- AC PHANTASIA -- ET USUS?

XLII. *Memoria utraque diversos gradus admittit.* Experientia enim notissimum est, diversam esse in diversis hominibus memoriam;

ali res vix perceptas et quam plurimas, et longissimo tempore: alii solum aliquas, brevi tempore, et eas duntaxat, quas diu, nullumque contemplantur sunt, memoria complectuntur.

Schol. 1. Veteres memoriae praestantiam in Themistocle praecipue, et Lucullo dilaudant, recentius exemplum suppeditavit nobis Vallesius celeberrimus mathematicus, qui referentis Winklero (*Psychol. c. 3. §. 64 r.*), in tenebris sola fretus memoria ex numero trium, et quadraginta notarum radicem quadratam quinque, et viginti paribus constantem extraxisse fertur. Porro memoriae praestantia diversa torsus ratione spectatur: memoria enim dicitur bona, cum res cito, et facile; magna, cum res multae longaque rerum series ipsi mandantur; tenax, cum longissimo tempore retinentur; vegeta, cum ideae, earumque recognitiones admodum clarae sunt; felix denique, cum omnibus hisce dotibus pollet.

Schol. 2. Memoriae naturalis praestantiam a recta partium subtilissimam in sensorio communi dispositione pendere in confesso est, cum illa solum requirat, quam ut phantasia occasione ideae praesentis alia simul olim habitas reproducat, ad quod recta cerebri comparatio plurimum confert (§. 24, sch. 27. sch. 2.). Inde destructo per morbum cerebro memoria delibitatur, aut etiam amittitur ope vero medicamentorum iterum recuperatur. Ita juvenis novem annorum ingenti capitis dolore correptus paulo post omnium rerum memoria expoliatus est, nec loci, nec amicorum, nec vernaculae amplius linguae memor (*Mem. de l'accid. roy. des sciens. de l'ann. 1711.*). Varia item est pro diversa aetate in eodem homine memoria: in infanzia cerebri fibrae nimis molles, flexiles, et delicate sunt; inde infantes cito quidem addiscunt, sed parum retinent; viri fibras habent sicciore, duriores, ac firmiores, unde, quo diffidius quidem memoriae imprimunt, diutius retinent; senes saepe infantibus quoad memoriae infirmitatem aequalitantur, nam fibrae ipsorum sunt nimis inflexiles, et asperius horumlibus intermixtae, quos debilis senectutis calor dissipare nequit. Similis, eaque magna in mulierum, ac virorum cerebri diversitas deprehenditur; de hoc discrimine pluribus agit Malebranchius (*Rech. de la ver. l. 2. p. 5. ch. 6. et p. 1. ch. 11.*).

Memoria vero acquisita multo usui, et exercitatione nititur, sique singularibus adjuventis, quae artem mnemonicam constituunt, utatur, *arteficiosa* audit. Est porro *ars mnemonica* magno a veteribus studio exculta, ut refert auctor ad Herennium multa de eadem praecipiens (*L. 3. c. 26. seqq.*) quae rationes varias viasque suppeditat, quibus memoria pvetur, feliciorque reddatur, quo ea quoque pertinent, quae jam in vulgus nota sunt, ut cum molium in vestibus adhibemus, rem quampiam in cubili, mensa, aut pulpito ea qua alia minime solebamus ratione locamus, vel nosmetipsos eum in locum; et situm componimus, in quo ante eandem, cujus nunc recordari volumus, cogitantes constituebamur. Sed omnium horum subsidiolorum facile princeps est continua exercitatio: haec

voluit, ut in aliis quoque rebus usuvenit, memoriae efficacitatem mirum quantum adauget. Neque deest ratio (*Loc. cit. l. 2. p. 1. ch. 6.*); nam quemadmodum rami arboris cujuslibet, verba sunt Malebranchii, si certo quodam modo complicari aliquandiu remanserint, eodem modo facile possunt postmodum complicari; sic fibrae cerebri, ubi semel quasdam impressiones, spirituum animalium concursu, et obiectorum actione acceperunt ad eandem dispositionem recipiendas aptitudinem satis diu conservant. Jam autem memoria in hac sola facilitate consistit (prout nempe est in cerebro), quando quidem de rebus tisdem cogitamus, cum easdem impressiones recipit cerebrum. Consolantur Cartesius (*Epist. t. 2. ep. 3. 4. 5. 6.*) et Lockius (*Essai conc. l'ent. humain. l. 2. ch. 10.*).

QUID LAPsus MEMORIAE?

XLIII. Accidit interdum, ut occasione ideae praesentis phantasia reproducat seriem idearum, in qua pars solum aliqua ideae praesentis, vel alia ei quoddam modis similis continetur. Si jam posito in casu hanc ipsam ideam praesentem, vel hanc integram ideam in illa reftarum idearum serie contineri putemus, consequens erit, ut nos hanc ideam et olim, et cum his instauratis simul habuisse opinemur. Istud cum fit, memoria *labi* nosque *fallere* dicitur; et in causa sit, ut ideam multum immutatam pro ea, quam alias percipimus, habeamus.

Coroll. Memoria igitur labitur, cum facultas fingendi (§. 26.) diversarum idearum partes in una componit, neque tamen ejus committionis mens sibi conscia est.

Schol. Ita, cum mihi homo nunquam conceptus vestim genere, quo alicum quempiam uti novi, ornatus occurrit, fallor, si putem, a me hunc hominem jam alias visum fuisse. Ejusmodi memoriae lapsus non modo posse, sed reapse frequentissime evenire quotidiana experientia docet; quoties homines discernunt, etiam in iis, quae ipsi simul oculis suis satis attente aliquando usurparunt? unde vero istud? inde certe: quod phantasia iis vel omnibus, vel aliquibus ideam valde immutatam reproducit, ipsique ad hanc immutationem animum non advertunt, quo fit, ut putent a se eam olim rem visam fuisse, quam sibi nunc representant. Cum igitur hominum memoria in lapsum pronissima sit, id magno ipsis vitio vertendum non est; aut majorem illi reprehensionem merentur, qui obstinate in falso judicio animi obfirmant, et nec rationibus nec plurimum in contrariam partem consensione cedunt.

QUID OBLIVIO?

XLIV. Oblivio, quae ex usitato loquendi more memoriae opponitur, est impotentia recognoscendi ideam reproductam.

ORITUR EX IMBECILLITATE PHANTASIAE.

XLV. Oblivio ex imbecillitate phantasiae oritur. Oblivio est impotentia reproductam ideam recognoscendi (§. praec.), sed quod